

LUGOSI JÓZSEF

Magyarország Alaptörvénye és a hatályos Polgári Perrendtartás célja, alapelvei

Bevezetés

Magyarországon 2012. év január hó 1. napján hatályba lép(ett) az ország új Alaptörvénye (2011. április 25.).¹ Ennek az eseménynek kapcsán ez a tanulmány azt kívánja bemutatni, hogy a hatályba lépő alaptörvényben megfogalmazott alkotmányos alapelvek miként kapcsolódnak a hatályos Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. tv. (Pp.) céljához és alapelveihez, illetve a hatályos Pp. alapelveinek tartalmából milyen következtetések vonhatóak le hatályos magyar jogban a polgári (peres) eljárás létszakai, a polgári per szerkezete tekintetében. Az első, az elemzés során felvetődő releváns kérdés: az új alaptörvényben a polgári eljárásjogot érintő alapelvek a többször módosított 1949. évi XX. tv.-hez, a „régí” Alkotmányhoz képest megváltoztak-e, ha igen, milyen mértékben?

Az új Alaptörvény döntően ugyanazokat a polgári igazságszolgáltatást érintő alapelveket iktatta törvénybe, mint az Alkotmány. Kivétel az új Alaptörvény szabályaiban a régi rendelkezésekhez képest: a jogalkotó hangsúlyozza mindenkinek joga van ahhoz, hogy ügyeit [...] ésszerű határidőn belül intézzék.²

Az Alkotmány a jogrend alapja: minden jog forrása, ezért törvényszerű, hogy az alkotmányos alapelvek garanciális eljárásjogi alapvekként köszönjenek vissza a polgári eljárásjogi kódexünkben is. Az Alkotmányban rögzített alkotmányos alapelvek garanciális eljárásjogi alapvekként – formálisan – nemcsak a polgári (peres) eljárásra, hanem a büntetőeljárásra vonatkozó szabályok kereteit is meghatározzák. Ez az összefüggés alapja egyúttal a jogforrási hierarchia felépítésének és a különböző jogszabály típusok egymáshoz való viszonyának is: Alkotmány ↔ törvény ↔ rendelet.

A magyar szabályozásban az új Alaptörvény megalkotása nem eredményezte egyúttal új polgári eljárásjogi kódex megalkotását is. Ez a helyzet a hivatkozott példa esetében nem jelent semmilyen problémát, mert a Pp. (és a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 1997. évi LXVI. tv. (Bszi.) is) már tartalmazta az ésszerű időn belül történő eljárás elvét,³ így ebben az esetben a törvényhez igazodott az Alaptörvény és nem a jogszabályt kellett az Alkotmányhoz „szabni”. A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló új, 2011. évi

¹ Az Országgyűlés az alaptörvényt a 2011. április 18-i ülésnapján fogadta el.

² Magyarország Alaptörvénye XXIV. cikk (2) bek., Bszi. 9. §.

³ Pp. 2. §.

CLXI. tv. (új Bszi.)⁴ már nem tartalmazza – feltehetően az Alaptörvény előírása miatt – az ügy ésszerű időn belül való elbírálása elvét.

Az új Alaptörvény előírásainak hatályba lépése és az eljárási törvény hatályban lévő rendelkezései között esetlegesen a következő jogszabályi összeütközés azonban fennállhat:

Magyarország Alaptörvénye szerint: az Alaptörvény Magyarország jogrendszerének alapja.⁵ Az Alaptörvény és a jogszabályok mindenkire kötelezőek.⁶ Magyarország Alaptörvénye hatályba lépése időpontjában a Polgári perrendtartás rendelkezései már hatályban vannak (voltak). Az Alaptörvény előírásai hatályba lépnek, az eljárási törvény szabályai pedig *hatályban maradnak*. Az „új” szabály és a „rég” előírás egyszerre és egyidőben alkalmazandó.⁷ A jogrendszer koherenciájának fenntartása, a jogbiztonság-jogállamiság alapelvének érvényesülése miatt lényeges az új szabályok és a régi rendelkezések összhangjának fenntartása (megteremtése). Az Alaptörvény előírásai és a jogszabályok rendelkezései mindenkire kötelezőek, ezért jelentős érdek fűződik ahhoz, hogy az Alaptörvény szabályai és a jogszabályok rendelkezései szinkronba kerüljenek egymással, annak ellenére, hogy nem két újonnan megalkotott jogszabály lép hatályba egyidejűleg 2012. január 1-én. Az alkotmányozónak fokozott gondossággal kell eljárnia az Alaptörvény hatályba lépő előírásainak Pp. szabályaival való összhangjának megteremtésekor. Ha az alkotmányozónak nem sikerül ezt a harmóniát kialakítania, nehezen értelmezhető az „Alaptörvény és a jogszabályok mindenkire kötelezőek” alaptörvényi előírás, mert két különböző időben megalkotott és eltérő időben hatályba lépő szabályról van szó. Ennek az esetleges anomáliának a kiküszöbölésekor kétféle lehetőség áll a jogalkotó rendelkezésére: a jogszabályi kollízió kialakulása folytán a hatályba lépett Alaptörvényt módosíthatja vagy a már hatályos eljárási törvényt akként változtathatja meg, hogy előírása(i) ne legyen(ek) ellentétes(ek) az újonnan hatályba lépő Alaptörvény rendelkezésével (rendelkezéseivel). Ez az esetleges inkonzekvencia nem konkrét esetre vonatkozik, hanem arra a lehetséges, feltételezett helyzetre, amikor az alkotmányozó ezirányú kötelezettségét véletlenül elmulasztja.

Az Alkotmány (Alaptörvény) és a hatályos eljárási törvény (alkalmazásának helye és célja)

A kiindulási helyzet

Az Alkotmány (Alaptörvény) az állam legfőbb intézményeinek szervezetét és az alapvető emberi jogokat határozza meg. Az állami intézmények egyik központi eleme a bírósági szervezet, és a legfontosabb, legvédelettebb emberi jogok az Alkotmányban (Alaptörvényben) alkotmányos alapelvekként jelennek meg. Az Alkotmányban (Alaptörvényben) rögzített eljárási alapelveknek az a rendeltetése, hogy a jogok hatósági érvényesítése olyan eljárásban következze be, amelyek a törvényes és elfogulatlan eljárásra garanciát jelentenek.⁸ Az Alaptörvény hogyan kapcsolódhat a polgári eljárásjoghoz, a Polgári perrendtartáshoz? A két jogszabály közötti kötődés legalább kétféle szempont szerint vizsgálható:

1. Az Alkotmány (Alaptörvény) a bírósági szervezetre vonatkozó meghatározásán keresztül *közvetetten kapcsolódik* az adott állam bírósági struktúrájához, amelynek egyik elemét

⁴ A törvényt 2011. november 28-i ülésnapján fogadta el az Országgyűlés, rendelkezései részben a kihirdetését követő napon, részben 2012. év január hó 1. napján, illetve 2012. év március hó 16. napján lépnek hatályba. A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló új törvény hatályba lépésével az 1997. évi LXVI. tv. hatályát veszti.

⁵ Magyarország Alaptörvénye Nemzeti Hitvallás R., cikk (1).

⁶ Magyarország Alaptörvénye Nemzeti Hitvallás R., cikk (2).

⁷ A „rég” Alkotmány és az „új” jogszabályi rendelkezés összeütközése a német jogban: Hans-Martin DAWLOWSKI: Justiz als Verfassungsgerichtsbarkeit? In: *Juristen Zeitung* 59 Juli 16 (2004) 719-723.

⁸ Az Alkotmány és a nemzetközi dokumentumok tisztességes eljáráshoz való jog kategóriájába sorolják ezeket a jogokat. In: SÁRY János – SOMODY Bernadette: *Alapjogok Alkotmánytan. II.* Osiris Kiadó Budapest, 2008. 4. 118.

alkotják a polgári jogi – személyi és vagyoni viszonyokkal kapcsolatos – jogvitákban eljáró bíróságok.

2. Az Alkotmány (Alaptörvény) másrészt közvetlenül érintkezik és találkozik a polgári eljárásjoggal, a Pp.-ben megtalálható, leglényegesebb emberi jogokat tartalmazó garanciális, Alaptörvényben is rögzített alkotmányos alapelveken keresztül.

Az első esetben az Alkotmány (Alaptörvény) és a bíróság között viszony közjogi jellegű alapokon nyugszik, az utóbbi esetben viszont az Alkotmány (Alaptörvény) és a Pp. célja és alapelvei között magánjogi jellegű kapcsolat áll fenn.

A bírósági szervezet

Az Alkotmány 45.§ (1) bek. meghatározza (meghatározta) azt a négy bírósági szintet, amelyre az *igazságszolgáltatás* épül(t): a helyi, megyei, táblabírói és a legfelsőbb bírósági szinteket. Az Alkotmány szerint az igazságszolgáltatást a bíróságok gyakorolják.⁹ A Bszi.¹⁰ vezérelvként rögzíti, hogy „a Magyar Köztársaságban az igazságszolgáltatást a *bíróságok* gyakorolják”. Magyarország Alaptörvénye előírja,¹¹ hogy „a *bíróságok* igazságszolgáltatási tevékenységet látnak el”. Az Alaptörvény nem határozza meg a bírósági szinteket a legfőbb bírósági csúcshatóság – Kúria – kivételével. Az Alaptörvény általános indoklása szerint a bírósági szintek meghatározását a sarkalatos törvényben végzi el a jogalkotó. Ha összehasonlítjuk az Alkotmány, a Bszi. és az Alaptörvény szerinti definíciót, a két megfogalmazás között lényeges értelmezési különbség található. Az Alkotmány és a bírósági szervezeti törvény szerint az igazságszolgáltatást *kizárólag a bíróság* végzi, a hangsúly „a bíróságok” szófordulaton van. Az Alaptörvény idézett rendelkezésében „a bíróságok” megfogalmazás már kevésbé jelenti az igazságszolgáltatás gyakorlására vonatkozó kizárólagosságot, hanem inkább azt mutatja, hogy az igazságszolgáltatási tevékenységet a bíróságok mellett más szervek, hatóságok is elláthatnak vagy a bíróságok más törvény által meghatározott egyéb tevékenységet is végezhetnek.¹² A három idézett jogszabályi – és az új Bszi.-ben foglalt – előírás között azonban továbbra is összekötő kapocs marad az *igazságszolgáltatás* gyakorlása.

A hatályos Polgári perrendtartás célja

A hatályos Polgári perrendtartásnak az a célja,¹³ hogy a természetes személyek és más személyek vagyoni és személyi jogaival kapcsolatban felmerült jogviták bíróság előtti eljárásban való pártatlan eldöntését a törvény I. fejezetében meghatározott alapelvek érvényesítésével biztosítsa.¹⁴ A természetes és jogi személyek (jogi személyiség nélküli gazdálkodó szervezetek) között a Pp. hatálya alá tartozó jogvita vagyoni és személyi jogaikkal kapcsolatban keletkezhet. Az ilyen típusú ügyek rendszerint „polgári ügy”-nek minősülnek. A polgári ügyekben eljáró bíróság előtt a családjog által szabályozott elvárási – házassági bontóper, gyermektartásdíj megállapítása, gyermek elhelyezése stb.) is a jogvita tárgyát képezi, így a

⁹ Alkotmány 45. § (1) bek.

¹⁰ 1. §.

¹¹ 25. § (1) bek.

¹² Új Bszi. 1. §.

¹³ A ZPO célja: 1., Die „dienende” Funktion des Prozeßrechts, 2., Betonung des individuellen Rechtsschutzes 3., Prozessuale Konsequenzen materieller»Unlösbarkeit Zusammenhang von materiellen Grundrecht und Verfahrensrecht», 4., Prozeß und Prozeßrecht bei materiellrechtlichen Regelungsdefiziten: Kompensatorische Funktion des Prozeßrechts. (Eckehard SCHUMANN: Bundesverfassungsgericht, Grundgesetz und Zivilprozeß. *Zeitschrift für Zivilprozeß* Mai (1983) 137-254., 153-155.). Az eljárási törvénnyel szembeni elvárás – „belső” és külső igény - a német jog 1999. évi reformja szerint (Herta DÄMBLER-GMELIN: Reform des Zivilprozesses. *Zeitschrift für Rechtspolitik mit ZRP-Gesetzgebungs Report* 33. Jahrgang 2 (2000) 33-38., 35.

¹⁴ Pp. 1. §.

törvény alapelve szerinti „vagyon és személyi jog”-gal kapcsolatos jogvita nemcsak a polgári jog által szabályozott jogsérelem lehet. A családjogi törvény által szabályozott jogintézmény polgári ügyekben eljáró bíróság előtt merül fel, így a családjogi tartalmuként leírható jogvita ténylegesen polgári jogi jellegű, mert a személyek vagyoni és személyi jogaival kapcsolatos kérdések nem választhatóak egymástól külön, azok összefüggnek. A polgári jog is tartalmaz személyi joggal kapcsolatos szabályokat (pl. cselekvőképesség, jogképesség stb.) és a családjog is rendez olyan életviszonyokat, amelyekben a személyi és a vagyoni viszonyok egyszerre vannak jelen (pl. a házasság jogintézménye). A törvény céljának ez a megfogalmazása a Pp.-t is módosító 1999. évi CX. tv. 2. §-a alapján 2000. január 1-ei hatállyal került az eljárási törvénybe. A „vagyon és személyi jog” szófordulat egyidejű használatának megjelenése is tükrözi azt a jogalkotási szinten megjelent tendenciát, amely ezeket a kérdéseket már egy jogszabályban, majd később már egy önálló törvénykönyvben kívánta rendezni.¹⁵

A törvény célja fogalomból három összetevő elem jelentős.

1. A polgári ügyekben keletkező jogvita „bíróság előtti eljárás”-ban kerül elbírálásra. A „bíróság előtti eljárás” törvényszöveg arra utal, hogy miután a felperes a keresetet is tartalmazó keresetlevelet benyújtotta a bíróságra, a bíróság előtt „eljárás” veszi kezdetét.

2. A jogvita bíróság előtti elbírálása a törvény szerinti alapelvek érvényesítésének biztosításával történik. A jogvita elbírálása – többek között – kereseti kérelemhez kötöttség, peranyag-szolgáltatási elv, a bírósági tárgyalás nyilvánossága és a kétoldalú meghallgatás elve alapján megy végbe. A Pp. I. Fejezetében meghatározott alapelvek az Alkotmányban (Alaptörvényben) is rögzített – a tisztességes eljáráshoz kapcsolódó – bizonyos alkotmányos alapelveket tartalmaznak.

3. A bíróság előtti eljárás célja a felek közötti jogvita eldöntése/elbírálása. A jogvita legalább két, egymással szemben álló felet tételez fel, akik az eljárásban egymással ellentétes oldalon helyezkednek el, és akik között jogi érdekellentét áll fenn. Mire irányul a polgári bíróság előtti eljárás? Leginkább arra, hogy a bíróság a felek közötti jogvitát érdemben, ténylegesen elbírálja. A jelen vizsgálat aspektusából kulcskérdés a törvényben preferált jogvita elbírálása/eldöntése meghatározás.

Magyarország Alaptörvénye alkotmányos alapértékeinek és a hatályos Polgári perrendtartás alapelveinek közös jellegzetességei

Az új alaptörvény alapelvei, amelyek meghatározzák a polgári peres eljárás garanciális kereteit

Miután meghatároztuk a törvény célja definíciójának fogalmi jegyeit, tekintsük át – a teljesség igénye nélkül – az Alaptörvénybe foglalt eljárási alapelveket.

Az Alaptörvény kinyilvánítja a törvény előtti egyenlőség elvét,¹⁶ a részrehajlás nélküli, tisztességes eljárás elvét,¹⁷ az ügy ésszerű időn belül történő befejezése elvét,¹⁸ a felek közötti jogvita nyilvános tárgyaláson történő elbírálását és a jogorvoslathoz való jogot.¹⁹ Az Alkotmány is, az ügy ésszerű időn belül való elbírálása kivételével,²⁰ megjelenítette mindezeket az elveket.

¹⁵ A hatályba nem lépett Polgári Törvénykönyvről szóló 2009. évi CXX. tv. családjogot is szabályozó Harmadik Könyve.

¹⁶ Magyarország Alaptörvénye XV. cikk (1), XXVIII. cikk (1).

¹⁷ Magyarország Alaptörvénye XXIV. cikk (1) első mondat, XXVIII. cikk (1).

¹⁸ Uo.

¹⁹ Magyarország Alaptörvénye XXVIII. cikk (7).

²⁰ Ezt a szabályt a Bszi. és a Pp. mondta ki.

Az új Alaptörvény szerint minden ember jogképes és a törvény előtt mindenki egyenlő.²¹ Az Alkotmány (Alaptörvény) jogot és felhatalmazást ad „mindenkinek” arra, hogy ezeknek a garanciális jogoknak a figyelembe vételével bírálja el a bíróság (hatóság) az ügyét. Az Alkotmányban (Alaptörvényben) a „mindenkinek joga van” formula jelenik meg. Ezek az alapelvek nemcsak a polgári eljárásjogot, hanem a büntetőeljárást is meghatározó alapvető rendelkezéseknek tekinthetők, így az igazságszolgáltatás alapelveit képezik. A Polgári perrendtartásban a törvény célja a fogalom mellett főként az általános rendelkezésekben tükröződnek vissza az idézett alkotmányos alapelvek. A bíróságnak feladata, hogy a feleknek a jogviták elbírálásához, a perek tisztességes lefolytatásához és ésszerű időn belül történő befejezéséhez való jogát érvényesítse.²² A Pp. szerint a bíróság köteles gondoskodni arról, hogy a felek minden, az eljárás során előterjesztett kérelmet, jognyilatkozatot, valamint a bírósághoz benyújtott okiratot megismerhessenek és azokra – a törvényben előírt határidőn belül – nyilatkozhassanak.²³ A bíróság, – ha a törvény eltérően nem rendelkezik – a felek közötti jogvitát nyilvános tárgyaláson bírálja el.²⁴ A jogorvoslathoz való alkotmányos jogot nem a Pp. alapelvi rendelkezése, hanem az eljárás folyamatát tükröző részletszabálya tartalmazza, de mivel ez az alapelv a büntetőeljárás jogra is vonatkozik és a Bszi is külön nevesíti,²⁵ ez a garanciális alkotmányos (alaptörvényi) szabály is az igazságszolgáltatás alapelveinek minősíthető. A Pp. hivatkozott rendelkezései az Alkotmány (Alaptörvény) felhatalmazása alapján elvben biztosítják a törvény előtti egyenlőséget (fegyveregyenlőséget) a részrehajlás nélküli, tisztességes eljárást, az ügy ésszerű időn belül történő eldöntését, a jogvita nyilvános tárgyaláson való elbírálását. Az Alkotmányhoz (Alaptörvényhez) képest mégis releváns különbség, hogy a jogalkotó ezeket a jogokat nem az ügyfél számára biztosítja, hanem a bíróság számára teszi kötelezővé. Az Alkotmány (Alaptörvény) lehetőséget ad „mindenkinek” arra, hogy a hivatkozott jogok megillessék, de ezeknek a jogoknak a garantálása már az eljáró bíróság (hatóság) feladata.

Az Alkotmány (Alaptörvény) absztrakt megfogalmazása a bíróság előtti eljárásban konkretizálódik (Alkotmány(Alaptörvény) szerinti szabályozás: *absztrakt* \leftrightarrow bíróság előtti eljárás: *konkrét*). Az eljárásban a fél nem rendelkezik mindazokkal az eszközökkel, amelyek lehetővé tennék számára a garanciális alkotmányos (\rightarrow eljárásjogi) alapelvek betartását. Hiába jogosítja fel az Alkotmány (Alaptörvény) mindezen jogok gyakorlására a felet, ha nem áll mögötte az alapelvek érvényre juttatására bíróság vagy más jogalkalmazó szerv(ezet), a felhatalmazás önmagában véve még nem elegendő. A garanciális alkotmányos jogok igénybevétele a fél számára az Alkotmány (Alaptörvény), illetve törvény által biztosított lehetőség, jogosultság, az igényérvényesítést lebonyolító bíróság, jogalkalmazó hatóság számára pedig törvény által előírt feladat, kötelezettség.

Az Alkotmány (Alaptörvény) személyi kört leíró definíciója mellett a Pp.-ben a „személyek”²⁶ és a „felek” meghatározás fordul elő.²⁷ A többes szám használata elsősorban nem azt jelenti, hogy több felperes vagy több alperes áll ugyanazon oldalon, emiatt önmagában véve nem is lenne indokolt a többes szám használata. Ez a törvényi szóhasználat arra vonatkozik, hogy a jogalkotó legalább két, – és az előző megállapításból következően – egymással ellentétes oldalon álló fél viszonylatában állapítja meg a törvény hivatkozott alapelvi

²¹ Magyarország Alaptörvénye: Szabadság és Felelősség XV. cikk (1) bek.

²² Pp. 2. § (1) bek.

²³ Pp. 3. § (6) bek.

²⁴ Pp. 5. § (1) bek.

²⁵ Bszi. 13. § (2) bek.

²⁶ A törvény célja fogalomban – Pp. 1. §.

²⁷ Pp. 2. § (1) bek., 3. § (6) bek., 5. § (1) bek.

jellegű rendelkezéseit. Az Alkotmány (Alaptörvény) rendelkezései „mindenki”-re kötelezőek, az Alkotmány (Alaptörvény) hatálya – szélesebb alanyi körre – kivétel és személyi korlátozás nélkül terjed ki, a polgári eljárásjogi kódex óhatatlanul csak azon „személyek”-re, azon „felek”-re – szűkebb személyi körre – vonatkozhat, akik (amelyek) a törvény hatálya alá tartoznak.

A vizsgált alkotmányos (eljárásjogi) alapelvek arra a kérdésre adhatnak választ, hogy hogyan, milyen módon kell lefolytatni az eljárást. Az eljárásnak az alapelvek szerint

- a, a törvény előtti egyenlőség betartása mellett,
- b, a részrehajlás nélkül, tisztességesen,
- c, az ügy ésszerű időn belül való befejezésével,
- d, a jogvita nyilvános tárgyaláson való elbírálásával²⁸ és
- e, a jogorvoslathoz való jog lehetőségének biztosítása mellett kell végbe mennie.

A jelen írás nem a garanciális alkotmányos és eljárásjogi alapelvek tartalmát kívánja ismertetni, hanem az alapelvekből kiindulva inkább az igényérvényesítés folyamatára óhajtja összpontosítani.

A fenti alapelvek némelyike mindazonáltal meghatározza az Alaptörvény, illetve a Pp. alapján történő jogérvényesítés tárgyát. Az Alaptörvényben e tekintetben az „ügy”,²⁹ illetve a „perbeni jog és kötelezettség”³⁰ kifejezések fordulnak elő. A Polgári perrendtartásban az eljárás tárgyát a „jogvita”, illetve annak „elbírálása/eldöntése” jelenti.³¹

A törvény előtti egyenlőség polgári peres eljárásban való érvényre juttatása nem más, mint a felperes és az alperes azonos perbeli pozíciója: egyik sem lehet előnyösebb helyzetben a másikkal. A felperesnek amiatt, mert ő kezdeményezi az eljárást, nem lehet nagyobb esélye arra, hogy a bíróság az ő álláspontját fogadja el, mint az alperesnek, aki kényszerű és főként védekező résztvevője az eljárásnak. A jogvita, amely mindig két egymással szemben és ellentétes oldalon álló ellenérdeklő felet feltételez, az alperes nélkül – érdemben – nem bírálható el. Az alperes a keresettel szemben érdemben védekezhet, mint, ahogy a felperes keresetet nyújthat be a bíróságra vele szemben: az alperes a felpereshez hasonlóan a bíróságtól azonos távolságra helyezkedik el. A törvény előtti egyenlőség a polgári peres eljárásra vetítve nem értelmezhető másként, minthogy a felperesnek is ugyanakkora esélye van az igényérvényesítésre, mint az alperesnek a védekezésre vagy az alperesi viszontkereset bíróság általi elfogadására. Az Alkotmánybíróság (Ab) szerint: „A feleket megillető jogosultságok a peres felek egyenjogúságának elvén nyugszanak”.³² Az alperesi perbeli pozíció ténylegesen ez lege akkor „keletkezik”, ha a bíróság már kézbesítette számára a felperes keresetlevelét.³³

Az új Alaptörvény szerint mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezéseit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el.³⁴ Ennél az alaptörvényi előírásnál a korábbi Alkotmány 57. § (1) bekezdésének megfogalmazása köszön

²⁸ A nemzetek feletti eljárásjog alapkonceptiója a „*should be accessible to the public*” formulát rögzíti alapelveként. (In: Rolf STÜRMER: The Principles of Transnational Civil Procedure, An Introduction to their Basic Conceptions and Materialien. *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht* 69 (2005) 201-254., 341-350., 348.

²⁹ Magyarország Alaptörvénye XXIV. cikk (1).

³⁰ Magyarország Alaptörvénye XXVIII. cikk (1).

³¹ Pp. 1. §, Pp. 2. § (1) bek., Pp. 3. § (6) bek.

³² 75/1995. (XII.21.) AB határozat II. 3. pont.

³³ 75/1995. (XII.21.) AB határozat II. 7. pont.

³⁴ Magyarország Alaptörvénye XXVIII. cikk (1) bek.

vissza,³⁵ azzal a különbséggel, hogy az új Alaptörvény ennél a jogszabályhelynél már nem említi az „igazságos” jelzőt. Ezen garanciális alapelvnel – az elemzés nézőpontjából – a perbe vitt jog és kötelezettség bírósági tárgyaláson történő elbírálása a releváns, amely főszabály szerint nyilvános. A jog és a kötelezettség nyilvános tárgyaláson való elbírálása a jogvita érdemi eldöntését/elbírálását jelenti. A „tárgyalás” az eljárás azon fázisa, amikor a felek törvény előtti egyenlősége és a garanciális eljárásjogi alapelvek érvényesülése mellett a jogvita érdemben elbírálható. A bíróság az ügy érdemében minden esetben ítélettel³⁶ határoz, amely határozatát tárgyaláson kívül vagy tárgyalás mellőzésével nem hirdetheti ki. A folyamat lényege a következő: a tárgyaláson következik be → a jogvita elbírálása → amelynek megjelenési formája: ítélet. Az Alkotmánybíróság szerint az Alkotmány 57.§(1) bekezdése kötelezővé teszi a fél jogait érintő kérdések bírósági tárgyaláson történő elbírálását. A tálláros testület szerint azonban a fél jogait nem érintő kérdés tárgyalás tartásához kötése csak a bíróság munkáját nehezítené, és a határozat meghozatalát késleltetné.³⁷ A fél jogait és kötelezettségeit érintő kérdés csak tárgyaláson bírálható el.

Az ügy ésszerű időn belül történő befejezése alapelvnek abban az esetben nyilvánul meg a valódi jelentősége, ha az ügy befejezése az ügy érdemi, valóságos lezárását takarja. Az ügy ésszerű határidőn belül való befejezésének kérdését minden esetben az adott, konkrét ügy jellemzői, (az ügy tárgyi súlya, a résztvevő felek és egyéb érdekelték száma, a bizonyítás bonyolultsága és terjedelme, a kézbesítés nehézségei stb.) az eljáró bíró „kezén” lévő ügymennyiség, a bíró mentális, pszichikai állapota, illetve eljáró bíró adott típusú ügy tárgyalásában való tapasztalata, rutinja határozza meg. A jogvita érdemi – és egyúttal ésszerű időn belül való - befejezése nem képzelhető el az alperes eljárásban való formális vagy tényleges részvétele nélkül, azaz a bíróság előtt indított eljárás felperes és bíróság közötti – alperes nélküli - stádiuma jelentősen eltér az eljárás felperes – bíróság – alperes közötti létszakától.

Az új Alaptörvény rendelkezése alapján mindenkinek joga van ahhoz, hogy jogorvoslatlalt éljen az olyan bírósági, hatósági és más közigazgatási döntés ellen, amely a jogát vagy jogos érdekét sérti.³⁸ Az új Alaptörvény e rendelkezésénél részben az Alkotmány 57. § (5) bekezdése első mondatának előírását követte a jogalkotó, de az új Alaptörvény már nem tartalmazza a jogorvoslati jog gyakorlása időpontjában a „törvényben meghatározottak szerint” szófordulatot. Ennél az előírásnál: a., mindenki élhet a jogorvoslati jogával, b., olyan határozattal szemben, amely jogát vagy jogos érdekét sérti. A „mindenki” kifejezés alapul vételével a felperes és az alperes is jogorvoslattal élhet, mégpedig az ügyet érdemben elbíráló, jogvitát eldöntő határozattal szemben. A hivatkozott alkotmányos alapelvből kiindulva a bíróság az alperes nélkül a polgári pert, illetőleg a jogvitát érdemben nem bírálhatja el.

Az Alaptörvény és az eljárási törvény célja, alapelvei: az eljárás alanyai és az eljárás tárgya Nem lényegtelen annak eldöntése, hogy ki jogosult a követelés érvényesítésére (az eljárás alanya), illetve ezt a jogot a fél milyen ügy, milyen módon való megítélésekor (az eljárás tárgya) gyakorolhatja. Az Alkotmány (Alaptörvény) és a Pp. is sajátos terminológia alapján határozza meg: ki és milyen ügyben jogosult a kérelmét (igényét) bíróság (hatóság) előtt érvényesíteni. Az Alkotmányban³⁹ és az Alaptörvényben⁴⁰ – sőt még a Bszi.-ben is⁴¹ a „min-

³⁵ „mindenkinek joga van ahhoz, hogy jogait és kötelességeit a törvény által felállított független és pártatlan bíróság igazságos és nyilvános tárgyaláson bírálja el”.

³⁶ Pp. 212. § (1) bek.

³⁷ 26/1990.(XI.8.) AB határozat III.

³⁸ Magyarország Alaptörvénye XXVIII. cikk (7) bek.

³⁹ 57.§ (1) bek.

⁴⁰ XV. cikk (1), XXIV. cikk (1), XXVIII. cikk (1).

⁴¹ 9. §.

denki”, illetve a „mindenkinek joga van” szóhasználat fordul elő. A Pp. a felperest és az alperest a „felek” terminológiával jelöli. Az Alkotmány (Alaptörvény) „mindenki”-nek az „ügy”, illetve a „perbeni jog vagy kötelezettség” bíróság előtti érvényesítésére ad felhatalmazást.

A hatályos Pp. a bíróságot a „felek” közötti „jogvita elbírálására/eldöntésére” kötelezi. Az eljárás tárgya szerint az Alkotmányban (Alaptörvényben) az „ügy” és a „perbeni jog vagy kötelezettség” nagymértékben azonosnak tekinthető a Pp.-ben a „jogvita eldöntése/elbírálása” fogalommal. A két formula megegyezik abban, hogy mindkét esetben a folyamat az adott ügy érdemi – és nem alaki – elbírálásával ér véget, mindamellett, hogy az Alaptörvény szerinti felhatalmazás nemcsak vagyoni és személyi ügyekre vonatkozhat. Mindkét meghatározás az eljárás tárgyát képező jog által kifejezhető érdekellentét tényleges, érdemi rendezésére irányul. A hatályos Polgári perrendtartás szerinti „jogvita elbírálása” definíció ennél a pontnál kapcsolódik össze az Alkotmányban (Alaptörvényben) deklarált igazságszolgáltatás fogalommal. A hatályos Pp. nem említi az „igazságszolgáltatás” kifejezést, az Alkotmány (Alaptörvény) pedig nem nevesíti a „jogvita elbírálása” elnevezést. A jogvita elbírálása meghatározás hasonlóságot mutat a bíróság (hatóság) előtt felmerülő ügy a hatályos jogszabály(ok) alapján való megítélésével („jogszolgáltatás”) is.

Igazságszolgáltatás – jogszolgáltatás – jogvita elbírálása

A Polgári perrendtartás célja a jogvita eldöntése a törvény alapelveinek érvényesítése és betartása mellett. A polgári ügyekben eljáró bíróságnak már nem feladata az igazság kiderítése. A polgári ügyekben ítélező bíróság a felek által benyújtott – és főszabály szerint az általuk indítványozott bizonyítás alapján - birtokába jutott iratok, dokumentumok, beszerzett bizonyítékok alapján alakítja ki a felek közötti jogvitát érdemben eldöntő határozatát. A bíróság az eljárási jog által meghatározott szabályok szerint rendelkezésére bocsátott és beszerzett, birtokába jutott adatok, információk és – elvben – a konkrét ügyben alkalmazandó anyagi jogi és eljárásjogi jogszabályok alapul vételével alakítja ki a döntését tartalmazó határozatát, a bíróság a jogszabályok alapján jár el, „jogot szolgáltat”.

A polgári per célja – az 1999. évi CX. tv. 2. §-a alapján 2000. január 1-ével hatályba lépett törvénymódosításig – a magánjogi jogviszonyból eredő jogvitáknak az igazság alapján történő eldöntése volt. A Pp.-ből kikerült a jogvita igazság alapján történő elbírálása (tkp. igazságszolgáltatás), az Alkotmányban ezt követően is megmaradt az „igazságos” (és nyilvános) tárgyalásra⁴² vonatkozó előírás, az új Alaptörvény viszont az „igazságos” szófordulatot mellőzi.

Hogyan viszonyulnak egymáshoz az „igazságszolgáltatás”, a „jogvita elbírálása” és a „jogszolgáltatás” kifejezések?

A jogvita elbírálása és a jogszolgáltatás nem tekinthető egymással azonos jelentéstartalmú *terminus technicus*-nak, mert az előbbi feltételezi azt, hogy a döntés az eljárás tárgyát képező ügy érdemében történik, amelynek feltétele két egymással szemben álló ellenérdekű fél, utóbbi esetében ez a kritérium nem fogalmi jegy, hiszen egyoldalú kérelem alapján (pl. közjegyző előtt kezdeményezett előzetes bizonyítás iránti eljárásban,⁴³ vagy igazságügyi szakértő kirendelése iránti közjegyzői eljárásban⁴⁴) is bekövetkezhet azáltal, hogy az eljáró hatóság (közjegyző) a hatályos jog rendelkezéseit alkalmazza, jogot szolgáltat. Az „igazságszolgáltatás” nem egyenlő és nem azonos a jogvita elbírálásával, de a jogszolgáltatással sem, azonban a kifejezés jelentése mégis közelebb állónak tűnik a „jogvita elbírálása”-hoz, mint a „jog-

⁴² 57. § (1).

⁴³ Az egyes közjegyzői nemperes eljárásokról szóló 2008. évi XLV. tv. 17-20. §

⁴⁴ 2008. évi XLV. tv. 21-27. §.

szolgáltatás”-hoz. Lényeges analóg momentum lehet, hogy mind az igazságszolgáltatást és mind a jogvita elbírálását említő alaptörvényi, illetve törvényi előírás legalább két, egymással szembenálló fél között felmerülő vitatott kérdés tényleges megoldását jelentheti, de nem feltétlenül a hatályos jogszabályi rendelkezések alapján, hanem adott esetben azon túlterjeszkedve is.⁴⁵ A jogszolgáltatás kifejezés a szó szoros értelmében a hatályos jognak megfelelő és azon alapuló döntés erre feljogosított szerv általi meghozatalát foglalja magában.

A bíróság feladatai közül az „igazság kiderítésére” törekvés és az Alkotmány megmaradt az „igazságos és nyilvános tárgyalás” szövegrészlet elvezet anyagi igazság és az eljárás igazság kérdésének vizsgálatához. A Pp.-módosítás óta a bíróságnak már nem volt feladata az (anyagi) igazság kiderítése, ugyanakkor az Alkotmány szerint a bíróságnak mindenki perbeni jogait és kötelességeit (a felek közötti jogvitát) igazságos tárgyaláson kell(ett) elbírálnia. Ebben az esetben az „igazságos” kifejezés eljárásjogi és nem anyagi jogi értelemben jelenik meg, és az eljárás tisztességes, korrekt, fair jellegét jelenti.

Az Alkotmánybíróság szerint az Alkotmány az anyagi igazság érvényre-juttatásához szükséges és az esetek többségében alkalmas eljárásra ad jogot.⁴⁶

A bíróság jogszabályi követelményeknek megfelelő eljárása alapján a bíróság magatartása által valósulhat meg az eljárás igazságosság, amely lényegében az eljárás tisztességességét öleli fel, és beletartozik az ügyfélegyenlőség, a pártatlanság, az elfogulatlanság, a részre hajlástól való mentesség, a felekkel szembeni azonos mérce alkalmazása és a bíróság teljes elkötelezettsége a jogszabályi előírások betartása iránt. Az alkotmányos alapelvek polgári eljárásban való érvényre juttatása által valósulhat meg az eljárás igazságosság.

Mi lehet az oka, indoka annak, hogy a bíróság által ténylegesen gyakorolt „jogszolgáltatás”-sal⁴⁷ szemben az „igazságszolgáltatás” kifejezés szerepel az Alkotmányban és az új Alaptörvényében is? Ennek a kérdésnek a megválaszolásához néhány, lehetséges szempont:

1. Az Alkotmány (Alaptörvény) szövegében az „igazságszolgáltatás” kifejezés jelenik meg, a Pp. a „jogvita elbírálása” fordulatot részesíti előnyben, az „igazságszolgáltatás” fogalom az eljárás törvényben nem fordul elő, a törvény célja és alapelvei szerint a bíróságnak nem feladata az (anyagi) igazság kiderítése. A jogszolgáltatás fogalma az eljárás törvényből és a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló törvényből is levezethető,⁴⁸ de ha a bíróság ezt a feladatát a garanciális alapelvek betartása alapján teljesíti, a bíróságnak ez a tevékenysége eljárásjogi szempontból „igazságos”, ezáltal kapcsolódhat egymáshoz e két meghatározás.

2. Az „igazságszolgáltatás” tradicionális, mélyen gyökerező elnevezés, amelynek eredete – nagy valószínűség szerint – az „igazság” szóra vezethető vissza. A latin eredetű *institia* szó igazságos eljárást, igazságosságot, méltányosságot jelent.⁴⁹ Ha megnézzük az igazságszolgáltatás fogalom különböző idegen nyelveken való előfordulásait, szembetűnő, hogy a

⁴⁵ Az Alkotmány 57. §-hoz fűzött elektronikus törvényt magyarázat arra a veszélyre hívja fel a figyelmet, hogy „az igazságosság követelménye hivatkozási alap lehet a jogszerűség útjáról való, esetleg politikai irányban való letéréséről”.

⁴⁶ 9/1992. (I. 30.) AB határozat Ind. V., 4.

⁴⁷ A bíróság előtti eljárásban azért a „jogszolgáltatás” kifejezést alkalmazzuk a „jogvita elbírálása” helyett, mert ez a kifejezés *szélesebb értelmű*, mint a jogvita elbírálása, és a bíróság előtti eljárásban is előfordulhat, hogy az ügyet a bíróság nem érdemben bírálja el, hanem a felperes keresetlevele – egyoldalú kérelme – alapján az ügyet nem érdemben, hanem eljárásjogi, alaki határozattal fejezi be.

⁴⁸ Bszi. 2. § (1) bek. és az új Bszi. 2. § (2) bek.: „A bíróságok jogalkalmazási tevékenységük során biztosítják a jogszabályok érvényesülését”.

⁴⁹ GYÖRKÖSSY Alajos: *Latin – magyar szótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989. 305.

„*institia*” kifejezés különböző változataival találkozhatunk. Az igazságszolgáltatás angolul főként „*justice*”,⁵⁰ „*administration of justice*”, „*judicature*” kifejezésekkel ragadható meg.⁵¹

Az igazságszolgáltatás fogalmára német nyelven általában a „*e Rechtspflege*” és a „*s Justizwesen*”⁵² kifejezések találhatók,⁵³ franciául pedig „*juridiction n*”, „*justice n*”, „*administration n de la justice*” definíciókkal írható le.⁵⁴ Az igazságszolgáltatás kifejezés forrása tehát mindhárom nyelven azonos. Érdekes átfedés ezzel együtt, hogy az igazságszolgáltatás jelölésére alkalmazott „*administration of justice*”, „*e Rechtspflege*” vagy „*administration n de la justice*”, „*pouvoir b juridictionnel*” vagy a „*juridiction n*” meghatározások „jogszolgáltatás”-nak is fordíthatóak, így az „igazságszolgáltatás” és a „jogszolgáltatás” meghatározások teljes mértékben össze is fonódhatnak, egybe is mosódhatnak egymással.

Az egyetemes és a hazai jogtörténetben az „igazságszolgáltatás”-i tevékenység gyakorlásának megjelenése és elnevezésének használata mélyen visszanyúlik az időbe.

A jusztinianuszi kodifikáció egyik indoka korabeli *igazságszolgáltatást* jellemző bizonytalanság megszüntetése volt.⁵⁵

Franciaországban a 13. század folyamán – az igazságszolgáltatást gyakorló – *szervezett központi bíróságot* a királyi birtokok kiterjedése és a fellebbezés lehetőségének biztosítása alakította ki.⁵⁶

Angliában a közönséges angol jog (*common law*) megismerési formái, a *bíróági jogesetgyűjtemények* (*Reports*) már I.(Nyakigláb) Edward (1272-1307) uralkodásától kezdve tartalmazták – az igazságszolgáltatást ellátó bíróságok – *bírói döntéseit*.⁵⁷

Az *igazságszolgáltatás* kifejezés többször előfordul a felvilágosodás irányzatának legnagyobb hatású politikai gondolkodójánál is.⁵⁸

A magyar jogi kultúrában a szokásjog írásba foglalásakor már megjelent az igazságszolgáltatás fogalma, amely szerint e tevékenység gyakorlására felruházott bíró „*a törvény kiszolgáltatásának tisztével bír*”, ő az, aki „*a vitás kérdést a jog szerint eldönti, azaz igazságot szolgáltat a népnek*”.⁵⁹ E helyütt még a „törvény”, a „jog” és az „igazság”, illetőleg a „jogvita elbírálása” és az „igazságszolgáltatás” kifejezések egymás szinonimáiként jelennek meg.

⁵⁰ Az angol nyelvű szakirodalom alapján *justice*: „*A moral ideal that the law seeks to uphold in the protection of rights and punishment of wrongs*”. In: Graham GOOCH – Michael WILLIAMS: *Oxford Dictionary of Law Enforcement*. Oxford University Press, Oxford, 2007. 217. Részben hasonlóan, ezt kiegészítve. „*Justice is not synonymous with law – it is possible for a law to be called unjust*”. In: Elizabeth A. MARTIN (ed.): *A Concise Dictionary of Law*. Oxford University Press, Oxford, 1984. 199.

⁵¹ *Magyar – Angol – Magyar jogi szakszótár*. (Lektor: ERDEI András) KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2007. 81.

⁵² A német jogi lexikon szerint Justiz (*justitia*=Gerechtigkeit): „im formellen Sinn diejenige staatliche Tätigkeit, die der Rechtspflege in Zivil- und Strafsachen dient, bestehend aus Rechtspflege und Justiz-Verwaltung (Gerichte der ordentlichen Gerichtsbarkeit, Staatsanwaltschaft, Justiz-Ministerien, Notariate, Straf- und sonstige Vollzugsbehörden)”. In: Gerd JAUCH (Hrsg.): *Lexikon Recht*. Orbis Verlag Sonderaufgabe, München, 1989. 112.

⁵³ *Magyar – Német – Magyar jogi szakszótár*. (Lektor: FÜLÖP Gábor) KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2005. 93.

⁵⁴ Bárdosi Vilmos – TRÓCSÁNYI László (főszerkesztők): *Magyar – Francia – Magyar jogi szakszótár*. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2001. 74.

⁵⁵ KECSKÉS László: *A polgári jog fejlődése a kontinentális Európa nagy jogrendszereiben*. Történelmi Vázlat. Dialog Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2004. 70.

⁵⁶ Uo. 171.

⁵⁷ LÁBÁDY Tamás: *A magyar magánjog (polgári jog) általános része*. Harmadik, javított kiadás. Dialog Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2002. 72.

⁵⁸ Charles Louis de Secondat MONTESQUIEU: *A törvények szelleméről*. Osiris-Attraktor, Budapest, 2000. 140., 143.

⁵⁹ WERBÓCZY István: *Tripartitum – A dícsőséges Magyar Királyság szokásjogának Hármaskönyve*. Latin-magyar kétnyelvű kiadás. Téka Könyvkiadó, Budapest, 1990. Bevezetés. XIII. Czim, 50.

Magyarországon bő három évszázaddal később, az „igazság kiszolgáltatása” – már szélesebb körben – az „országos hatalom egyik fő czélja”-ként fordul elő.⁶⁰

A polgári átalakulás időszakának jogalkotása már garanciális szabályként deklarálta: „az igazságszolgáltatás a közigazgatástól elkülönítettik”.⁶¹

A Bszi. hatályba lépéséig, 2007. szeptember 30-ig hatályos, bíróságokról szóló 1972. évi IV. tv. is az „igazságszolgáltatás” fogalmát alkalmazta.⁶²

A „jogszolgáltatás” kifejezésnél a behatároltságon és a keretek közé szorítottságon van a hangsúly, a jogszolgáltató hatóság (bíróság) kötve van a fél kérelméhez és a jogszabály rendelkezéséhez is. A bíróság kérelem keretei közötti és jogszabályok előírásai szerinti eljárása és döntéshozatala nem rejt magában annak a veszélyét, hogy a jogalkalmazó hatóság az előtte kezdeményezett eljárásban az (anyagi) „igazság” nevében, a fél rendelkezési jogának⁶³ figyelmen kívül hagyásával, a törvény előírásaival ellentétes módon járjon el.

3. Az igazságszolgáltatás és a jogszolgáltatás gyakorlása egyaránt jelent(het)i a közhatalom gyakorlását. A bíróságok az igazságszolgáltatási szervezet alkotóelemei, és – a német struktúrához hasonlóan – igazságszolgáltatási feladatot lát el a jogszolgáltató hatósági tevékenységet végző közjegyzői szervezet is.⁶⁴ A bírósági eljárásért fő szabály szerint fizetett eljárási illeték a magyar költségvetés bevételeit jelenti, a központi költségvetésből a bírósági szervezetnek rendelkezésére bocsátott összeg biztosítja a bírósági szervezet működését, feladatainak ellátását. A bírósági szervezet annak az állami szervezet-rendszernek a része, amelynek nevében a bíróság közhatalmat gyakorol. A közjegyzőt a törvény alapján végzett tevékenységéért a jogszabályban meghatározott mértékű munkadíj és költségtérítés illeti meg,⁶⁵ ezt az összeget az eljárást kezdeményező fél köteles megfizetni,⁶⁶ és a közjegyző saját bevételeit képezi. Jelentős hasonlóság a bírósági és a közjegyzői jogszolgáltató rendszer között, hogy mindkettő az állam nevében jár el, és mindkettő közhatalmat gyakorol.⁶⁷ A bírósági mechanizmus működésében az állami jelleg azonban erőteljesebben nyilvánul meg. A közjegyzői szervezet esetében az állami vonás kevésbé hangsúlyos, – amellet, hogy a közjegyző az állam nevében jár el – nem a központi költségvetésből gazdálkodik, de a bevételei sem az állam központi költségvetését gyarapítják.

Elvben a bíróság könnyebben pozícionálhatja magát az eljárásban érintett felektől egyenlő távolságra, mert az eljárási illeték közvetlenül nem az ő saját bevétele, a közjegyzőnél ez az elv azonban már sérülhet, azáltal, hogy az eljárást kezdeményező fél a közjegyző előtti eljárási díját és költségeit a közjegyzőnek fizeti meg. Az állam nevében való eljárás is kevésbé tekintendő hitelesnek és autentikusnak, ha az eljárás díja nem azt az államot illeti, amelynek nevében a hatóság (közjegyző) eljár, hanem a jogalkalmazást (jogszolgáltatást) végző személy vagy szervezet saját bevétele marad.

⁶⁰ FRANK Ignác: *A közigazság törvénye Magyarhonban*. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987. 8.

⁶¹ A bírói hatalom gyakorlásáról szóló 1869. évi IV. törvénycikk 1. §

⁶² A törvény I. fejezetének címe az „igazságszolgáltatás” gyakorlásáról rendelkezett, a törvény 1. §-a szerint „A Magyar Népköztársaságban az igazságszolgáltatás a bíróságok feladata”.

⁶³ A fél (felek) rendelkezési jogáról részletesen: KENGyel Miklós: A rendelkezési és a tárgyalási elv a Polgári perrendtartás 1995. évi módosítása után. *Magyar Jog* 5 (1996) 278-285; Uő: *Magyar polgári eljárásjog*. Kilencedik, átdolgozott kiadás, Osiris Kiadó, Budapest, 2008. 76-77.; Uő: *A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben*. Akadémiai doktori értekezés. Pécs, 2003. 238-242., 276-280.

⁶⁴ A közjegyzőkről szóló 1991. évi XLI. tv. (Kjtv.) 1. § (4) bek.

⁶⁵ Kjtv. 6. §; a közjegyzői díjszabásról szóló 14/1991.(XI.26.) IM rendelet 1. §.

⁶⁶ A szabály alóli, de azt erősítő kivételleként a pénzügyintézet (hitelintézet) által nyújtott jelzálogkölcsön-szerződés közjegyzői okiratba foglalását általában a *zálogjogosult pénzügyintézet szorgalmazza (kérelmezi)*, de a közjegyző ezzel kapcsolatban felmerült költségét rendszerint már a *zálogkötelezett adós viseli*.

⁶⁷ 944/B/1994. AB határozat; 3/2004. PJE.

4. A „jogszolgáltatás” kifejezés jelentéséhez ennek következtében egyfajta „üzleti” tartalom is kapcsolódhat (szolgáltatás nyújtása \leftrightarrow szolgáltatás igénybevétele), ezzel szemben az „igazságszolgáltatás” definíciójához ilyen tartalom kevésbé társítható. A közjegyzői szervezet, ha a vonatkozó jogszabályi feltételek alapján a kérelmező részére adatot igazol, hitelesít, okiratot állít ki – ellenérték fejében – ténylegesen „jogot (és nem igazságot) szolgálat”. Az ellenérték fejében történő jogszolgáltatás plasztikusan a közjegyző előtti eljárásban jelenik meg. Az igazságszolgáltatás annak fejében történik, hogy – fő szabály szerint – államnak eljárási illetéket előlegez az eljárást kezdeményező fél, ebben az esetben nem a bíróság saját bevételéről van szó, ezért a szolgáltatás nyújtása (jogszolgáltatás) a hatóság részéről a kérelmező számára kevésbé mutathat kommerciális arculatot.

5. A bírói (bíróági) döntésben, ha nem is az igazság szó abszolút értelmében, de relatíve az ügyfél számára, az ő szempontjából – a rendelkezésre álló adatok alapján – kérelmének való helyt-adás formájában az „igazságszolgáltatás” mégis megtörténhet. Ezt az ügyfél, a számára kedvező határozat meghozatalát adott esetben úgy él(het)i meg, hogy a bíróság „neki igazat adott” (részére igazságot szolgáltatott).

6. Az „igazságszolgáltatás” kifejezés – a szó pozitív jelentésében – tekintélyt adhat azt gyakorló jogalkalmazó hatóságnak, a bíróság – jó értelemben vett – presztízsét növeli, míg a „jogszolgáltatás” fogalomnak a bíróági szervezet – de közvetett módon az állam – vonatkozásában kevésbé előnyös pejoratív, dehonesztáló jelentése is lehet, ezért annak alaptörvénybe foglalása nem feltétlenül lehetett vonzó az alkotmányozó hatalommal rendelkezőnek. Az „igazságszolgáltatás” kifejezéshez köthető valamiféle paternalista jelleg is, mert a bírói hatalmat gyakorló állam döntésében, a bírói ítéletben manifesztálódik az államhatalom bírói (döntéshozói) „felségjoga” (autoritása).

Az „igazságszolgáltatás” meghatározás ugyanakkor fennkölt, patetikus jelentéstartalommal is bír, szemben a „jogszolgáltatás” kifejezés meglehetősen lényegre törő, naturalisztikus és nyers jelentésével.

Jogérvényesítés az Alkotmány (Alaptörvény) és Polgári perrendtartás alapján

Az igazságszolgáltatás, jogszolgáltatás, jogvita elbírálása meghatározások összehasonlítása után a „jogvita elbírálása” kifejezés visszavezet gondolatmenetünk magánjogi vonulatához.

A Pp. szerinti „jogvita elbírálása” azok között a szervezeti keretek között következhet be, amelyet döntő mértékben az alaptörvény jelöl ki. A polgári jogi (magánjogi) jellegű jogviszonyból eredő jogvita elbírálása az alkotmányjog (közjog) által meghatározott határok között zajlik le. A jogvita elbírálása – a fél aspektusából – nem más, mint a fél jogának, illetve az igényének az érvényesítése. Az Alkotmány (Alaptörvény) szerint a jogérvényesítés folyamata tehát a következő:

- a, Mindenkinek joga van ahhoz, hogy
- b, valamely perben jogait és kötelezettségeit
- c, a bíróság nyilvános tárgyaláson bírálja el.

A Pp. alapján az igényérvényesítés lényegi elemei:

- a, A felek közötti
- b, jogvita elbírálása, amely
- c, nyilvános tárgyaláson következik be.

Ugyanarról a folyamatról beszél az Alaptörvény és az eljárási törvény is, amely kétféleképpen is megközelíthető, attól függően, hogy a kérdést a bíróság (jogalkalmazó hatóság) szemszögéből nézzük: a) igazságszolgáltatásról vagy a jogvita elbírálásáról („jogszolgáltatás”-ról) van szó, ha viszont a fél nézőpontját követjük: b) a polgári ügyben bíróság (jogalkalmazó hatóság) előtt kezdeményezett folyamat jogérvényesítés-nek (igényérvényesítésnek)

minősítő (jogalkalmazó hatóság (bírság): igazságszolgáltatás (jogszolgáltatás), jogvita elbírálása = fél: jogérvényesítés, igényérvényesítés).

A közös motívum az Alkotmányban (Alaptörvényben) és a Pp.-ben is a perbeni jog és kötelezettség, illetve a jogvita, amelyet a bíróság (jogalkalmazó hatóság) nyilvános tárgyaláson bírál el. A jogvita elbírálása vagy a perbeni jog és kötelezettség elbírálása csak „tárgyalás” alapján következhet be. Milyen következtetések vonhatóak le ebből a megállapításból?

1. A bíróság a fél (felek) jogait és kötelezettségeit, illetve a jogvitát tárgyaláson kívül nem bírálhatja el. Ha a jogvita elbírálása csak tárgyaláson történhet meg, – a *contrario* – a bírósági tárgyaláson kívül vagy a bírósági tárgyalás előtt a jogvita érdemben nem bírálható el.

2. A bíróság a jogvitát tárgyaláson bírálja el, tárgyaláson születhet meg a jogvitát eldöntő ügydöntő határozat, az ítélet is. A bíróság az ügy érdemében (jogvitát elbíráló) határozatát (ítéletét) csak tárgyaláson hozhatja meg.

3. Az Alkotmánybírság szerint a tárgyalási elv, a nyilvánosság, szóbeliség, közvetlenség a polgári peres eljárás alapelvei közé tartozik.⁶⁸ A bírósági tárgyaláson jut kifejezésre mind a négy garanciális eljárásjogi alapelv: a tárgyalási elv, a nyilvánosság, a szóbeliség és a közvetlenség pedig olyan eljárásjogi alapelvek, melyek a bírósági tárgyaláshoz kapcsolódnak. Ebben az esetben a tárgyalás és a polgári peres eljárás fogalmak egymáshoz közeli, illetve egymással részben közös halmazt alkotó meghatározásként jelennek meg. Az alkotmánybíró-sági határozat alapján, a polgári peres eljárás, az eljárásnak már az a létszaka, amikor a bíróság az ügyben már a jogvita érdemi elbírálása miatt tárgyalást tűz ki. Ha a „polgári peres” szavakról leválasztjuk az ügýtípusra vonatkozó jelzőt, a „peres” és a „tárgyalás” kifejezések is egymáshoz közeli vagy egymással hasonló tartalmú elnevezésként tűnnek fel.⁶⁹

4. A polgári peres eljárás, a hatályos hazai jogban az eljárás azon szakasza, amikor

a, az alperes már tárgyalást tart és az alperes már ténylegesen is résztvevője lehet az eljárásnak (Pp.128.§.), illetve az eljárás ezen létszakában

b, már megmutatkozik (megmutatkozhat) az eljárás kontradiktórius jellege, vagyis a kétoldalú meghallgatás kötelezettségén nyugvó elve.⁷⁰

Polgári peres eljárás az eljárás azon része, amikor a perindítás hatályai már beálltak, a bíróság már megidézte az alperest (ellenérdekű felet) a tárgyalásra. Ha az alperes az idézés és a tárgyalás elmulasztásának jogkövetkezményére történő figyelmeztetés ellenére nem jelenik meg a tárgyaláson, a bíróság nem foganatosíthatja az alperes személyesen meghallgatását. A bíróság az alperes számára is megteremti a szóbeli nyilatkozat-tétel lehetőséget, ha az alperes ezzel az eséllyel nem kíván élni, ennek várható következményeit már ő viseli.

Az alperes nélkül nincs peres eljárás, ekkor az alperes már résztvevője az eljárásnak, lehet, hogy nem személyesen, hanem írásban, vagy a jogi képviselője útján terjeszti elő a felperes keresetével szembeni nyilatkozatát, de valamilyen módon már mégis szereplőjévé válik ennek a döntéshozatali mechanizmusnak.

5. Ha az eljárás azon létszaka, amikor a bíróság már tart tárgyalást „peres” eljárás, ennek az állításnak az ellenkezője alapján az eljárás tárgyalás előtti vagy a tárgyaláson kívüli szakasza „nemperes” eljárásnak tekinthető.⁷¹ Az eljárás tárgyalás előtti szakasza azért lehet „nemperes” eljárás, mert még nem alakult ki az egymással ellentétes oldalon álló, ellenérde-

⁶⁸ 26/1990. (XI. 8.) AB határozat Ind. II.

⁶⁹ Vö. „A Pp. a polgári peres eljárás törvénykönyve”. Dr. SZILBEREKY Jenő – NÉVAI László (szerk.): *A Polgári perrendtartás magyarázata*. I. köt. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976. 33.

⁷⁰ 75/1995. (XII. 21.) AB határozat Ind. II.

⁷¹ A nemzetek feletti eljárásjog alapelvei az eljárás három fázisát különböztetik meg: 1. *the pleading phase*, 2. *the interim phase*, 3. *the final phase*. (In: ALI/UNIDROIT Principles and Rules of Transnational civil procedure Discussion Draft No.4 (18 April 2003) Principles of transnational civil procedure. *Revue Hellenique de droit International* ANNÉE 1 (2003), *Législation et documents* 215-245., 218.

kü felek közötti jogvita. Az eljárás „peres” létszaka a tárgyaláshoz kötődik, ahol valójában létrejön (létrejöhet) a felek közötti jogvita. Az eljárás „nemperes” részében a bíróság még nem tűz ki tárgyalást, még nincs jogvita, mert az alperes nem résztvevője az eljárásnak.⁷²

6. Az eljárás felperes és bíróság közötti szakaszában, – amikor a perindítás joghatályai még nem álltak be – a bíróság még nem tarthat tárgyalást. Ha viszont a bíróság nem tart tárgyalást, a bíróság a fél jogait és kötelezettségeit, illetve a felek közötti jogvitát még nem bírálhatja el, a bíróság még nem hirdethet az ügyben ítéletet sem. Vagyis az eljárás felperes és a bíróság közötti kapcsolatán alapuló részében a bíróság a jogvitát még érdemben nem bírálhatja el.

7. A bíróság a „per” érdemében határoz ítélettel.⁷³ A jogvita érdemi eldöntése csak „per”-ben lehetséges. A „per” fogalom tartalmában-jelentésében a „peres eljárás” és a „tárgyalás” meghatározásokhoz kötődik. Miért rendelhető a „per” kifejezés a „peres eljárás” fogalmához és a (bírósági) „tárgyalás” elnevezéséhez? Feltételezhetően azért, mert a jogvita érdemi – és nem ügyviteli alapon megvalósuló – eldöntése csak az eljárás ezen létszakában lehetséges.

Tézisek – a hatályos magyar Pp. szerinti jogérvényesítés – jogvita elbírálása alapján

1. A polgári ügyben a jogvita elbírálásához – az alperest érintő perccselekmények figyelembe vételével – legalább az alperes tárgyalásra történő megidézése szükséges. A jogvita az alperes megidézése, tárgyalás kitűzése nélkül, az eljárás a felperes és a bíróság közötti létszakában érdemben még nem bírálható el.

2., Az eljárás tárgyalás előtti, „nemperes” szakaszára még nem jellemző: a tárgyalási elv, a nyilvánosság, – a szóbeliség – és a közvetlenség elve. A tárgyaláson juthat érvényre a nyilvánosság, a szóbeliség és a közvetlenség, a bíróság az eljárás „nemperes” fázisban még nem tart tárgyalást. A tárgyalás kitűzéséhez a felek (felperes, alperes) megidézése szükséges, ha a bíróság nem tűz ki az ügyben tárgyalást (és azt megelőzően a bíróság nem kézbesíti a felperes keresetét az alperesnek)

a, a jogvita nem lép „peres” eljárás, illetve a „per” stádiumába és

b, a jogvita érdemi eldöntése/elbírálása sem történhet meg.

3. Az eljárás „peres” eljárás előtti „nemperes” szakasza csak a felperes és a bíróság közötti kapcsolaton (jogviszonyon) alapul, az eljárás felperes és bíróság közötti fázisában még hiányzik a két ellenérdekű fél közötti jogvita. A jogvita léte, két egymással szemben álló ellenérdekű felet tételez fel, ezért a jogvita kialakulásához a felperes ↔ bíróság ↔ alperes, felperes → bíróság ← alperes vagy a felperes ↔ bíróság, bíróság ↔ alperes közötti kapcsolat (jogviszony) fennállása szükséges.⁷⁴ A jogvita elbírálása az alperes (legalább formális) közreműködése nélkül kizárt.

4. A hatályos magyar jogban a „peres eljárás” és a „per” meghatározás egymás szinonimájának tekinthető, mert mindkét fogalom az alperes eljárásba („tárgyalás”-ba) való bevonásnak megkísérlése által a jogvita elbírálásával, és a jogvitát érdemben lezáró ítélettel hozható összefüggésbe. Mit jelenthet ez a megállapítás? Talán azt, hogy az eljárás felperes és bíróság közötti része, amikor még hiányzik a jogvita elbírálása, a hatályos magyar jogban még

⁷² A „szocialista” Pp. a *pert teljes egészében egységes folyamatnak tekinti* In: SZILBEREKY, 1967. 541., amelyben a *kereset a legfontosabb perbeli cselekmények egyike*. Uo. 645.

⁷³ Pp. 212. §. (1) bek., 26/1990. (XI. 8.) AB határozat Ind. III.

⁷⁴ Az eljárásjogi irodalom szerint nem egyértelmű, hogy a perjogviszony háromoldalú vagy kétszer kétoldalú jogviszonynak tekinthető. A német jogirodalomban a végrehajtási eljárásban (*die Zwangsvollstreckung*) „került szóba” a „Gläubiger”, a „Schuldner” és a „Behörde” között a hárompólusú jogviszony, amely „das Antragsverhältnis”-ból és „das Eingriffsverhältnis”-ból áll. (Walter GERHARDT: Bundesverfassungsgericht, Grundgesetz und Zivilprozeß, speziell: Zwangsvollstreckung. *Zeitschrift für Zivilprozeß* 95 Band 4 (1982) 467-494., 467.

nem nevezhető se „per”-nek, se „peres eljárás”-nak, annak ellenére, hogy a Pp. 121. § (1) bek. első tagmondatából mégis ez az állítás következik.

5. Az eljárás perindítás hatályának beállása előtti szakasza „nemperes” eljárásnak minősítése azért lehet ellentmondásos, mert a Pp. 121. § (1) bek. első tagmondata szerint „a pert keresetlevéllel kell megindítani”. A Legfelsőbb Bíróság *contra legem* jogértelmezéssel állapította meg, hogy „a keresetlevélnek a bírósághoz történő benyújtása nem perbeli cselekmény”.⁷⁵ A törvény szó szerint értelmezését követve a keresetlevél benyújtása „per”-t indít meg,⁷⁶ akkor hogyan lehet a „peres” eljáráson belül mégis az eljárás felperes és a bíróság közötti létszaka „nemperes” eljárás? Elsődlegesen amiatt, mert a „peres eljárás”-ra jellemző tartalmi-fogalmi jegyek, úgy mint

- a, az alperesi pozíció léte;
 - b, tárgyalás kitűzése és megtartása;
 - c, a jogvita érdemi elbírálása és
 - d, „per”-t érdemben elbíráló „ítélet”-i határozati forma
- az eljárás ezen stádiumában még hiányzik.

A polgári (peres) eljárást teljes egészében egységes és a keresetlevél bíróságra történő benyújtásával meginduló folyamatnak valló és a hatályos Pp. által követett felfogás megkérdőjelezhetővé válik azáltal, hogy az eljárás első, felperes és a bíróság közötti része, a „peres eljárástól” eltérő szimptomákkal ragadható meg, mint az eljárás felperes – bíróság – alperes közötti szakasza, amelyben a „peres eljárás”-ra jellemző stílusjegyek már ténylegesen jelen vannak.

6. Ez a problematika juttat el bennünket a hazai perjog-tudomány immár több mint egy évszázada a polgári per létrejöttét (megindulását) érintő nem megoldott kérdéséhez. Ha a per már megindul a keresetlevél benyújtásával, de a per csak a kereset alperesnek való kézbesítésével jön létre. Elképzelhető, hogy a kérdés rendezése érdekében segítséget nyújthatna a törvény hivatkozott Pp. 121. § (1) bek. első tagmondatának a megváltoztatása. Annak kimondása ugyanis, hogy a keresetlevél bírósághoz történő benyújtása – a hazai „szocialista” perjogi koncepcióval való szakításként - nem „per”-t, hanem egy „eljárás”-t indít meg, amelyről a kérelem előterjesztése pillanatában még nem tudható, hogy azt „peres” eljárás követi-e, talán segíthetne ennek a bizonytalanságnak megszüntetésében.⁷⁷

⁷⁵ Legfelsőbb Bíróság 4/2003. sz. PJE Ind. VI. 2.

⁷⁶ A LB a törvény előírását követő jogértelmezést követ 1/2010. (XI. 8.) KPJE határozatában: „a pert megindító kezdeményezés (beadvány) a keresetlevél (Pp. 121. § (1) bekezdés)” – Indokolás VI.

⁷⁷ A magyar polgári (peres) eljárás létszakai vizsgálatára a szerző figyelmét *gyakorlati jogalkalmazási probléma* keltezte fel. A bírósági hatáskörbe tartozó fizetési meghagyásos eljárásban és a polgári (peres) eljárásban gyakran felmerült, hogy a jogosult, a felperes a fizetési meghagyástól, a keresetétől még akkor elállt, amikor a bíróság még nem kézbesítette a fizetési meghagyást, a keresetlevelet az ellenérdekű félnek. *A bíróság több ilyen ügyben megszüntette az eljárást, illetve a pert anélkül, hogy a perindítás hatályai beálltak volna.* Ennek a gyakorlatnak a követése nem szabályos, mert a pert (eljárást) abban az esetben lehet csak megszüntetni, ha a perindítás joghatályai már beálltak, ugyanakkor a törvény különös rendelkezése miatt a felperes, jogosult rendelkezési jogának megfelelő határozat sem született meg. Ez a probléma vezetett el az eljárás folyamatának, a „per”-nek, a „peres eljárás”-nak, a „perindítás”-nak, a „keresetindítás”-nak a keresetlevél benyújtása alapján történő, a keresetindítás hatályának beállása és a perindítás hatályának beállása alapján való vizsgálatára. (Hasonlít ehhez a helyzethez, bár nem teljesen ugyanaz, ha a *zálogjogosult előterjeszti a végrehajtási eljárásba történő bekapcsolódás iránti kérelmét*, de a zálogjogosult mielőtt a bíróság a kérelmét kézbesíti az „ellenérdekű felek”-nek, az adósnak és a végrehajtást kérőnek, visszavonja a kérelmét, eláll attól, mert pl. az adós ingatlanára bejegyzett jelzálogjoga időközben megszűnt. A kérelem elbírálásakor ez esetben is – a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. tv. (Vht.)-ben nem szabályozott kérdés(ek)ben – a Pp. rendelkezései lesznek megfelelően irányadók (Vht. 9. §).

JÓZSEF LUGOSI

The Constitution (Fundamental Law) of Hungary and Purpose, Basic
Principles of the Current Code of Civil Procedure
(Summary)

The Constitution (Fundamental Law) of Hungary is in – at least – two different ways related to the current Code of Civil Procedure in the Hungarian law:

1., by the definition of the relevant rules onto the judicial organization, in which the court will judge initiated in civil cases (*public legal relationship*) before litigation, and

2., by guaranteeing principles rooted in the Basic Law, and also prevailing in the current Code of Civil Procedure (*private connection*).

a., The legal activity carried out by the judicial organization is called „*justice*”, according to the Fundamental Law.

b., The Code of Civil Procedure – without applying the concept of justice – prefers the expression of „*judg(e)ment of the legal dispute*”. It is about the same process that is mentioned both in the Fundamental Law and in the Procedure Act, which can also be approached in two ways, for it all depends on whether we see the question from the point of view of the court (law enforcement authority): is it about justice or judg(e)ment of legal dispute (about „*jurisdiction*”),

c., but if we follow the party’s point of view: processes in civil cases initiated in front of the court (law enforcement authority) can be considered as a *right enforcement* (as a *claim/request enforcement*).

If we study the process from the client’s side, *relevant statements can be done* on the basis of principles defined in the Fundamental Law, and of the purpose and the basic principles of current Hungarian Code of Civil Procedure regarding *the structure of the home civil (legal) process, the civil action, its stages*. What are these conclusions which can also be drawn from the basic principles of Basic Law and from the fundamental principles of the procedural law?

-On its merits, the legal dispute cannot be judged in its phase based on the relationship between the complainant of the legal process and the court;

-In order to be able to judge the legal dispute, the defendant’s – formal – participation and hearing at the trial are indispensable;

-The court can judge the litigation in civil cases on its merits, only in the form of a „judg(e)ment” deliberated on trial.